

"صدای انفجارها متوقف
نمی‌شد"
آسیب به غیرنظامیان در
ایران پس از یک ماه
جنگ



CENTER FOR
CIVILIANS IN CONFLICT
RECOGNIZE. PREVENT. PROTECT. AMEND.

Airwars

درباره مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران (HRA)

مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران یک نهاد مستقل حقوق بشری است که در سال ۲۰۰۶ در ایران تأسیس شده و در زمینه مستندسازی و راستی‌آزمایی نقض حقوق بشر در سراسر کشور فعالیت می‌کند. این نهاد با بهره‌گیری از شبکه‌ای گسترده در داخل و خارج از ایران، گزارش‌هایی مبتنی بر شواهد تولید می‌کند که به‌طور منظم توسط سازوکارهای سازمان ملل، دولت‌ها و رسانه‌های بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

این سازمان علاوه بر مستندسازی، بر پیشبرد مسیرهای راهبردی برای پاسخگویی در قبال نقض‌های جدی حقوق بشر و جرایم بین‌المللی تمرکز دارد، از جمله مواردی که توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی انجام شده‌اند. فعالیت‌های آن شامل پیوند دادن مستندات معتبر با تحلیل حقوقی و پیگیری‌های سیاستی است و از اقداماتی مانند تحریم‌های هدفمند، تحقیقات ملی و سایر سازوکارهای قضایی و شبه‌قضایی حمایت می‌کند.

این نهاد از طریق چندین برنامه اصلی فعالیت می‌کند که همگی به مرکز مستندسازی آن متصل هستند؛ از جمله خبرگزاری هرانا که بیش از ۲۰ سال است گزارش‌های روزانه حقوق بشری منتشر می‌کند، و پروژه‌های تخصصی که شواهد منابع باز را در کنار داده‌های شبکه‌ای گردآوری می‌کنند. این پروژه‌ها شامل شناسایی و معرفی عاملان نقض و ترسیم ساختارهایی مانند سپاه پاسداران، روند تحول آن، شبکه فرماندهی و ارتباطات آن با جرایم بین‌المللی است.

مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران با این رویکرد یکپارچه تلاش می‌کند اطلاعاتی قابل اعتماد و قابل استفاده تولید کند که بتواند از تلاش‌ها برای پاسخگویی حمایت کرده و واکنش‌های مشخص بین‌المللی را هدایت کند. این سازمان در حال حاضر در واشینگتن و لاهه مستقر است.

درباره ایرورز Airwars

ایرورز یک نهاد غیرانتفاعی ناظر بر شفافیت است که ادعاهای مربوط به آسیب به غیرنظامیان در کشورهای درگیر جنگ را رصد، ارزیابی، بایگانی و بررسی می‌کند. این سازمان که در سال ۲۰۱۴ تأسیس شده، امروز به‌عنوان یکی از مراجع اصلی در حوزه خشونت‌های مرتبط با جنگ و تأثیر آن بر غیرنظامیان شناخته می‌شود.

ماموریت ایرورز مستندسازی مستقل و قابل اعتماد هزینه انسانی جنگ است تا جهانی صلح‌آمیزتر شکل گیرد که در آن جان انسان‌ها با کرامت و همدلی مورد توجه نیروهای نظامی، سیاست‌گذاران و شهروندان قرار گیرد. این نهاد تلاش می‌کند دولت‌ها و نیروهای نظامی را تحت فشار قرار دهد تا

مسئولیت کامل پیامدهای انسانی اقدامات خود را بپذیرند، از رنج انسانی به‌ویژه در میان غیرنظامیان جلوگیری کنند و ابزارها و شواهد لازم برای پیگیری عدالت و پاسخگویی را در اختیار افراد و جوامع قرار دهند.

درباره مرکز حمایت از غیرنظامیان در درگیری‌ها (CIVIC)

مرکز حمایت از غیرنظامیان در درگیری‌ها یک سازمان بین‌المللی غیردولتی است که به حفاظت از غیرنظامیان در شرایط جنگی اختصاص دارد. چشم‌انداز این مرکز جهانی است که در آن هر غیرنظامی از آسیب‌های ناشی از درگیری‌ها مصون باشد.

ماموریت این مرکز افزایش ایمنی غیرنظامیان از طریق همکاری با جوامع، نیروهای مسلح و تصمیم‌گیران برای پیشگیری از آسیب و پاسخ به آن است. این نهاد در سال ۲۰۰۳ توسط مارلا روزیکا، فعال بشردوست، تأسیس شد که در دفاع از غیرنظامیان آسیب‌دیده در جنگ‌های عراق و افغانستان فعالیت می‌کرد.

قدردانی

این گزارش کوتاه توسط جنیفر کانت و اسکایلر تامپسون از مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران، جان رمینگ چپل و انی شیل از مرکز حمایت از غیرنظامیان در درگیری‌ها، و امیلی تریپ از ایرورز نگاشته شده است. عمر احمد آبنزا، هاجا کامارا، مارک لینینگ، جوانا نیلز-میچل و لورن اسپینکات از مرکز حمایت از غیرنظامیان در درگیری‌ها پیش‌نویس گزارش را بازبینی کرده‌اند. طراحی این گزارش توسط آنالیزا آوسیلیو انجام شده است. ما عمیقاً قدردان غیرنظامیان ایرانی هستیم که روایت‌های دست‌اول و مستندات منتشرشده آنان در فضای آنلاین، امکان تهیه این گزارش را فراهم کرده است.

نمای کلی

از زمان آغاز جنگ میان ایالات متحده، اسرائیل و ایران در تاریخ ۲۸ فوریه ۲۰۲۶، غیرنظامیان بیشترین بار این درگیری را متحمل شده‌اند. این گزارش کوتاه که توسط "مجموعه مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران"، "ایرورز" و "مرکز حمایت از غیرنظامیان در درگیری‌ها" تهیه شده، روندهای اصلی آسیب به غیرنظامیان در نخستین ماه کارزار نظامی ایالات متحده و اسرائیل در ایران را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه این آسیب‌ها در جریان کنونی مخاصمات ایجاد، تشدید و عادی‌سازی شده‌اند.

مهم‌ترین آمارها و روندهای بررسی‌شده در این گزارش عبارت‌اند از:

- در فاصله ۲۸ فوریه تا ۲۳ مارس، مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران دست‌کم ۱۴۴۳ غیرنظامی را ثبت کرده است که شامل حداقل ۲۱۷ کودک است. این تلفات در نتیجه حملات هوایی ایالات متحده و اسرائیل در ایران رخ داده‌اند. این ارقام حداقل‌های تأییدشده هستند و انتظار می‌رود افزایش یابند.

- در همین بازه زمانی، ایرورز دست‌کم ۱۳۰ مورد مجزا از آسیب به غیرنظامیان را مستندسازی کرده است که شامل حمله به مراکز درمانی، آموزشی و مناطق مسکونی می‌شود.

- در مرگبارترین روز ثبت‌شده تاکنون توسط مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران، در تاریخ ۹ مارس، دست‌کم ۲۵۲ غیرنظامی در جریان نزدیک به ۴۰۰ حمله در سراسر کشور کشته شدند که نشان‌دهنده شدت بالای عملیات نظامی است. این رقم تقریباً معادل کل غیرنظامیانی است که ایرورز در جریان عملیات ۵۲ روزه سال گذشته ایالات متحده در یمن ثبت کرده بود؛ عملیاتی که در زمان خود بی‌سابقه تلقی می‌شد.

- از جمله عوامل اصلی آسیب به غیرنظامیان در عملیات ایالات متحده و اسرائیل که توسط این سه نهاد شناسایی شده‌اند می‌توان به خطا در هدف‌گیری و اشتباه در شناسایی اهداف (از جمله به دلیل استفاده از اطلاعات قدیمی یا نادرست)، هشدارهای ناکافی برای غیرنظامیان، استفاده از سلاح‌های انفجاری در مناطق پرجمعیت، و حمله به زیرساخت‌های غیرنظامی یا دارای کاربری دوگانه اشاره کرد؛ اقداماتی که خطر پیامدهای بلندمدت برای رفاه غیرنظامیان را به همراه دارد.

- تا تاریخ ۲۳ مارس، مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران دریافت که ۳۷ درصد از حملات تأییدشده در محیط‌های شهری تهران رخ داده است. این نهاد تخریب ۶۰ بیمارستان یا مرکز درمانی، ۴۴ مدرسه و ۱۲۹ ساختمان مسکونی را تأیید کرده است، در حالی که برآوردهای دولتی از آسیب به بیش از ۱۶

هزار خانه حکایت دارد. همچنین ۵۴۳ حمله زیرساخت‌های دارای کاربری دوگانه از جمله سامانه‌های انرژی و حمل‌ونقل را هدف قرار داده‌اند که برای زندگی غیرنظامیان حیاتی هستند.

■ پیامدهای انسانی این وضعیت گسترده است؛ به‌گونه‌ای که بر اساس آمار سازمان ملل متحد، حدود ۳.۲ میلیون نفر آواره شده‌اند.

■ افزون بر این، مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران مستند کرده است که غیرنظامیان ایرانی از تاریخ ۲۸ فوریه با تشدید سرکوب داخلی مواجه شده‌اند؛ از جمله افزایش بازداشت‌های خودسرانه (حداقل ۱۸۳۰ مورد تا ۱۹ مارس)، اعمال محدودیت‌های امنیتی شدیدتر، و استفاده از ادبیات رسمی تهدیدآمیز که مخالفان را با خطر بازداشت یا حتی مرگ مواجه می‌کند. این وضعیت، امکان دسترسی به امنیت یا اطلاعات را بیش از پیش محدود کرده است.

■ آسیب‌پذیری غیرنظامیان همچنین به دلیل محدودیت در دسترسی به اطلاعات و جابه‌جایی تشدید شده است. اتصال اینترنت به حدود یک درصد از سطح عادی کاهش یافته و زیان اقتصادی ناشی از آن روزانه حدود ۳۷ میلیون دلار برآورد می‌شود.

این مرکز با تداوم میراث او، تمرکز خود را بر حفاظت از غیرنظامیان حفظ کرده است. امروزه این نهاد در مناطق درگیر جنگ و پایتخت‌های مهم جهان حضور دارد و با همکاری جوامع آسیب‌دیده از خشونت، تلاش می‌کند توان حفاظتی آن‌ها را تقویت کرده و از حقوقشان دفاع کند. همچنین با نیروهای مسلح و تصمیم‌گیران تعامل دارد تا از آسیب به غیرنظامیان جلوگیری کرده و در صورت وقوع، به آن پاسخ دهد.

این مرکز با تأثیرگذاری بر سیاست‌ها و رویه‌ها، حفاظت از غیرنظامیان را به یک اولویت جهانی تبدیل می‌کند و به‌عنوان یک بازیگر حمایتی، میان افراد در معرض خطر و کسانی که قدرت و مسئولیت حفاظت دارند پل ارتباطی ایجاد می‌کند. بر اساس باور این نهاد، غیرنظامیان “خسارت جانبی” نیستند و آسیب به آنان پیامدی اجتناب‌ناپذیر از جنگ محسوب نمی‌شود؛ بلکه می‌توان و باید از آن جلوگیری کرد.

مقدمه

حمله ۲۸ فوریه به مدرسه ابتدایی “شجره طیبه” در میناب، که به‌طور گسترده با نام مدرسه دخترانه میناب شناخته می‌شود، به یکی از بالاترین سطوح ثبت‌شده آسیب به غیرنظامیان در یک رویداد واحد طی دهه‌های اخیر انجامید. در این حمله دست‌کم ۱۶۸ کودک کشته و ۱۱۰ غیرنظامی زخمی شدند؛ رخدادی که بیشترین تلفات غیرنظامی ناشی از یک حمله واحد ایالات متحده از سال ۱۹۹۱ تاکنون

محسوب می‌شود. وقوع این حمله در نخستین روز عملیات گسترده نظامی ایالات متحده و اسرائیل در ایران، نشانه‌ای از شکل‌گیری الگویی بود که در آن جان غیرنظامیان ایرانی به‌طور فزاینده‌ای در جریان مخاصمات کم‌ارزش تلقی می‌شود.

در فاصله ۲۸ فوریه تا ۲۳ مارس، مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران دست‌کم ۱۴۴۳ مورد مرگ غیرنظامیان، از جمله حداقل ۲۱۷ کودک، را در نتیجه حملات هوایی ایالات متحده و اسرائیل در سراسر ایران ثبت کرده‌اند.

فراتر از تلفات فوری، تخریب زیرساخت‌های غیرنظامی خطر ایجاد پیامدهای بلندمدت را به همراه دارد، از جمله آثار منفی بر سلامت عمومی، آوارگی، آسیب‌های زیست‌محیطی و بی‌ثباتی اقتصادی بیشتر. ایرانیان همچنین با تشدید سرکوب داخلی مواجه هستند؛ از جمله گسترش بازداشت‌های خودسرانه، اعمال محدودیت‌های شدید امنیتی و استفاده از ادبیات رسمی تحریک‌آمیز، که بیش از پیش توانایی آنان برای دسترسی به امنیت یا اطلاعات حیاتی را محدود می‌کند.

این گزارش، بر پایه مستندسازی و تحلیل حقوقی مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران، تحلیل منابع باز ایرورز و بررسی روندها و تخصص حفاظت از غیرنظامیان در مرکز حمایت از غیرنظامیان در درگیری‌ها، به ارزیابی نخستین ماه کارزار ایالات متحده و اسرائیل در ایران می‌پردازد و بررسی می‌کند که چگونه آسیب به غیرنظامیان در روند کنونی مخاصمات ایجاد، تشدید و عادی‌سازی شده است. تمرکز این گزارش بر تجربه غیرنظامیان در داخل ایران است و بنابراین به بررسی نحوه اجرای عملیات نظامی و پیامدهای آن در سایر نقاط خاورمیانه نمی‌پردازد^۱.

روش‌شناسی

این گزارش بر اساس مستندسازی اولیه مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران، تحلیل منابع باز توسط ایرورز و پژوهش کتابخانه‌ای مرکز حمایت از غیرنظامیان در درگیری‌ها تهیه شده است.

مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران ثبت آسیب به غیرنظامیان از دو روند اصلی و موازی استفاده می‌کند:

^۱ برای تحلیل بیشتر حملات توسط تمامی طرف‌های درگیر در منازعه و روندهای ناشی از آسیب به غیرنظامیان در سراسر منطقه خاورمیانه، بنگرید به: مرکز غیرنظامیان در درگیری (Center for Civilians in Conflict)، «گزارش مختصر: حفاظت از غیرنظامیان در میان تشدید درگیری‌های منطقه‌ای در خاورمیانه»، ۱۰ مارس ۲۰۲۶، <https://civiliansinconflict.org/publications/policy/issue-brief-protecting-civilians-amid-escalating-regional-conflict-in-the-middle-east/>

نخست، گردآوری نظام‌مند اطلاعات از منابع باز که سپس با گزارش‌های معتبر بیرونی تطبیق داده شده و از طریق شبکه مستقر در داخل ایران تأیید می‌شود.

دوم، دریافت گزارش‌های مستقیم از شبکه داخلی که به‌طور مستقل از طریق تماس با منابع دیگر یا تطبیق با داده‌های منابع باز راستی‌آزمایی می‌شوند.

در تمامی موارد، ثبت هر رویداد مستلزم وجود اطلاعات تأییدکننده از دست‌کم دو منبع مستقل است که در جزئیات کلیدی مانند زمان، مکان و ماهیت حادثه همخوانی داشته باشند. هم‌زمان، این نهاد روایت‌های رسمی و آمارهای دولتی را نیز جمع‌آوری و حفظ می‌کند، اما این داده‌ها در یک مسیر جداگانه نگهداری شده و در آمارهای تأییدشده تلفات لحاظ نمی‌شوند.

بنابراین، آمار منتشرشده توسط این نهاد حداقل‌های قطعی را نشان می‌دهد و تنها شامل مواردی است که از طریق منابع متعدد، از جمله شهادت‌های مستقیم و داده‌های منابع باز، به‌طور مستقل تأیید شده‌اند. این ارقام نمایانگر کل دامنه آسیب‌ها نیستند. با توجه به محدودیت‌های دسترسی و ارتباطات در شرایط جنگی، انتظار می‌رود این اعداد با تأیید موارد جدید افزایش یابد.

در این گزارش، روایت‌های متعددی از شاهدان و قربانیان ارائه شده است. این نهاد در تعامل با افراد، پروتکل‌های سخت‌گیرانه امنیتی را رعایت می‌کند تا ایمنی، محرمانگی و رضایت آگاهانه آنان تضمین شود.

ایرورز از روش مبتنی بر رویداد استفاده می‌کند و با بررسی ادعاهای منتشرشده در منابع باز، آرشیوی عمومی از آسیب به غیرنظامیان ایجاد می‌کند. با توجه به محدودیت‌های اطلاعاتی در ایران، این نهاد در حال حاضر پایگاه داده‌ای زمانی از رویدادها تهیه می‌کند که مبنای تحقیقات بعدی خواهد بود.

تحلیل **مرکز حمایت از غیرنظامیان** در درگیری‌ها بر پایه بیش از دو دهه تجربه فعالیت در مناطق جنگی، پژوهش میدانی و کتابخانه‌ای درباره عوامل اصلی آسیب به غیرنظامیان، و همچنین مطالعات گسترده درباره سیاست‌ها و چارچوب‌های وزارت دفاع ایالات متحده در این حوزه شکل گرفته است.

عملیات ایالات متحده و اسرائیل و روندهای آسیب به غیرنظامیان

نیروهای نظامی ایالات متحده و اسرائیل در حال اجرای یک کارزار هماهنگ در ایران هستند و احتمالاً برای تعیین اهداف از اطلاعات مشترک استفاده می‌کنند، هرچند هر یک به‌طور مستقل مسئول انتخاب اهداف و اجرای حملات خود هستند. با وجود ارائه برخی توضیحات پراکنده از سوی هر دو طرف درباره راهبردهای هدف‌گیری، هیچ گزارش شفاف و نظام‌مندی درباره اینکه کدام طرف مسئول کدام حمله بوده منتشر نشده است. این امر در بسیاری از موارد نسبت دادن مسئولیت آسیب به غیرنظامیان را دشوار می‌سازد، به‌ویژه با توجه به استفاده مشترک از مهمات مشابه توسط طرفین.

به‌عنوان طرف‌های یک مخاصمه مسلحانه بین‌المللی، تمامی طرف‌ها از جمله ایالات متحده و اسرائیل موظف به رعایت حقوق بشردوستانه بین‌المللی در نحوه اجرای عملیات نظامی هستند. همچنین، ماهیت مشترک عملیات و همکاری امنیتی میان این کشورها می‌تواند به این معنا باشد که هر یک تا حدی در قبال پیامدهای قابل پیش‌بینی اقدامات طرف دیگر نیز مسئولیت داشته باشند.

کاهش آسیب به غیرنظامیان یکی از الزامات اساسی حقوق بشردوستانه است. نیروهای مهاجم باید همواره میان غیرنظامیان و نیروهای نظامی تمایز قائل شوند، از حملاتی که موجب آسیب نامتناسب به غیرنظامیان می‌شود خودداری کنند و تمامی تدابیر ممکن را برای کاهش آسیب به کار گیرند؛ از جمله تأیید اهداف، انتخاب سلاح مناسب، تنظیم زمان حمله برای کاهش حضور غیرنظامیان، و ارائه هشدارهای مؤثر در صورت امکان.

فراتر از این الزامات حقوقی، ارتش ایالات متحده دستورالعمل‌ها و رویه‌هایی برای کاهش آسیب به غیرنظامیان تدوین کرده است، از جمله دستورالعمل شماره ۳۰۰۰.۱۷ وزارت دفاع درباره کاهش و پاسخ به آسیب‌های غیرنظامی.

با این حال، اظهارات عمومی مقام‌های ارشد ایالات متحده که بر سرعت و شدت عملیات تأکید دارند، نشان می‌دهد که ممکن است تدابیر احتیاطی برای حفاظت از غیرنظامیان ایرانی در این کارزار به‌طور کافی در اولویت نباشد. در یک پیام گسترده، رئیس‌جمهور ایالات متحده، دونالد ترامپ، تهدید کرد که نیروگاه‌های ایران را "هدف قرار داده و نابود خواهد کرد"؛ زیرساختی که برای بقای غیرنظامیان حیاتی است و حمله به آن می‌تواند نقض جدی اصول حقوق بشردوستانه باشد.

همچنین، وزیر دفاع ایالات متحده، پیت هگست، در یک نشست خبری با انتقاد از "قواعد درگیری احمقانه" اعلام کرد که هیچ‌گونه رحم یا ارفاقی نسبت به نیروهای دشمن اعمال نخواهد شد؛ موضعی که طبق حقوق بین‌الملل و تفسیر ایالات متحده از آن، بر اساس راهنمای حقوق جنگ وزارت دفاع

آمریکا، غیرقانونی محسوب می‌شود. این اظهارات در مجموع نشان‌دهنده کنار گذاشته شدن محدودیت‌های حقوقی و اخلاقی در نحوه اجرای جنگ است.

مقیاس و شدت عملیات نیز این نگرانی‌ها را تقویت می‌کند. در روزهای ابتدایی درگیری، ایرورز دریافت که نیروهای ایالات متحده و اسرائیل روزانه اهداف بیشتری نسبت به هر کارزار نظامی در دهه‌های اخیر مورد حمله قرار داده‌اند. تا ۲۱ مارس، ارتش ایالات متحده اعلام کرد که در طول سه هفته گذشته ۸۰۰۰ هدف را مورد حمله قرار داده است.

در همین بازه، ایرورز دست‌کم ۱۳۰ مورد مجزا از آسیب به غیرنظامیان را ثبت کرده است، از جمله حمله به مراکز درمانی، آموزشی و مناطق مسکونی. در تاریخ ۹ مارس، که مرگبارترین روز ثبت‌شده تاکنون است، دست‌کم ۲۵۲ غیرنظامی در جریان حدود ۴۰۰ حمله در سراسر کشور کشته شدند؛ رقمی که تقریباً برابر با کل تلفات غیرنظامیان در عملیات ۵۲ روزه سال گذشته ایالات متحده در یمن است.

چنین شدت عملیاتی خطر بروز خطا در هدف‌گیری و ناکامی در کاهش آسیب به غیرنظامیان را افزایش می‌دهد. برای نمونه، سرعت بالای حملات زمان لازم برای شناسایی دقیق اهداف، برآورد خسارات جانبی، اتخاذ تدابیر احتیاطی، بررسی پیامدهای گسترده بر محیط غیرنظامی و یادگیری از تجربیات برای کاهش آسیب در حملات بعدی را به شدت محدود می‌کند.

استفاده از سلاح‌های انفجاری در مناطق پرجمعیت نیز به‌طور قابل پیش‌بینی به آسیب گسترده غیرنظامیان، تخریب خانه‌ها و زیرساخت‌های حیاتی و اختلال در خدمات اساسی و رفاه عمومی منجر می‌شود.

خطا در هدف‌گیری و اشتباه در شناسایی

از همان آغاز کارزار ایالات متحده و اسرائیل در ایران، شواهدی به دست آمد که نشان می‌داد برخی از مهم‌ترین حملاتی که منجر به آسیب گسترده به غیرنظامیان شده‌اند، ناشی از اشتباه در شناسایی اهداف بوده‌اند.

اشتباه در شناسایی، به معنای ارزیابی نادرست یک فرد یا شیء به‌عنوان هدف نظامی، یکی از علل رایج آسیب به غیرنظامیان در جنگ‌ها است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که سوگیری‌های شناختی، از جمله تمایل به تأیید پیش‌فرض‌ها، باعث می‌شود نیروهای نظامی اطلاعاتی را که نشان‌دهنده ماهیت غیرنظامی اهداف است نادیده بگیرند. همچنین این خطاها می‌توانند ناشی از اطلاعات ناقص، قدیمی یا نادرست باشند.

این خطرات به‌صراحت در برنامه اقدام ایالات متحده برای کاهش و پاسخ به آسیب‌های غیرنظامی مورد اشاره قرار گرفته‌اند، با این حال منابع و ظرفیت‌های اختصاص‌یافته برای کاهش این خطرات از سال ۲۰۲۵ به‌طور قابل توجهی کاهش یافته که نشان‌دهنده کاهش اولویت این موضوع است. برای غیرنظامیان ایرانی، پیامد این خطاها فوری و عمیق است.

یافته‌های اولیه نشان می‌دهد که حمله به مدرسه دخترانه میناب ممکن است ناشی از نقص در فرایند تأیید هدف، از جمله اتکا به اطلاعات قدیمی بوده باشد. شواهد نشان می‌دهد که این مکان دست‌کم از سال ۲۰۱۶ به‌طور واضح به‌عنوان یک مدرسه مشخص و قابل شناسایی بوده است. وقوع این حمله در نخستین روز عملیات ایالات متحده نگرانی‌ها را افزایش می‌دهد، زیرا چنین حملاتی باید حاصل هفته‌ها یا حتی ماه‌ها جمع‌آوری اطلاعات و برنامه‌ریزی دقیق بوده باشند. (ارتش ایالات متحده تحقیق اداری درباره این حمله را آغاز کرده است تا از جمله مشخص شود چه عواملی به این سطح از آسیب انجامیده، آیا عملیات با اصول حقوق بشردوستانه سازگار بوده و چه اقداماتی برای جلوگیری از تکرار آن لازم است).

در همان روز، و در حالی که ابعاد فاجعه میناب توجه‌ها را به خود جلب کرده بود، یک موشک به سالن ورزشی شهید نعیمی در شهرستان لامرد اصابت کرد؛ در حالی که دانش‌آموزان در داخل آن مشغول تمرین بودند. این حمله بنا بر گزارش‌ها ۲۱ غیرنظامی از جمله ۳ کودک را کشت و ۱۱۰ نفر دیگر را زخمی کرد. با وجود نزدیکی این سالن به یک پایگاه سپاه پاسداران، تحقیق بی‌بی‌سی از تصاویر ماهواره‌ای نشان داد که هیچ آسیب مشخصی به خود پایگاه وارد نشده است.

در فاصله ۲۸ فوریه تا ۲۰ مارس، ایرورز دست‌کم ۱۲ مورد را شناسایی کرده است که در هر یک بیش از ۱۰ غیرنظامی در یک حمله کشته شده‌اند. با توجه به محدودیت‌های اطلاعاتی، این رقم احتمالاً کمتر از میزان واقعی است.

حتی با در نظر گرفتن حداقل‌ها، این روند نگران‌کننده است؛ چرا که در هشت سال بمباران ایالات متحده در عراق و سوریه، کمتر از ۲۶۰ مورد با چنین سطحی از تلفات ثبت شده بود.

چنین رویدادهایی نگرانی‌های جدی درباره رعایت یکی از اساسی‌ترین اصول حقوق بشردوستانه، یعنی تمایز میان اهداف نظامی و غیرنظامی، ایجاد می‌کند. در صورت وجود تردید، باید فرد یا شیء مورد نظر غیرنظامی فرض شود.

سرعت و حجم بالای حملات در بازه زمانی فشرده احتمال بروز خطا در هدف‌گیری و ناتوانی در تفکیک صحیح اهداف را افزایش می‌دهد. گزارش‌ها درباره استفاده از سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در

فرایند هدف‌گیری نیز این نگرانی‌ها را تشدید کرده است. اگرچه گزارش‌های رسانه‌ای نشان می‌دهد که این فناوری در هر دو طرف مورد استفاده قرار گرفته، نقش دقیق آن در این کارزار همچنان نامشخص است.

سرعت و حجم حملاتی که در یک بازه زمانی فشرده انجام می‌شوند، احتمال بروز خطاهای بیشتر در هدف‌گیری و ناتوانی در تمایز صحیح میان اهداف غیرنظامی و نظامی را افزایش می‌دهد. گزارش‌هایی مبنی بر استفاده از سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی (AI) در بخش‌هایی از فرآیند هدف‌گیری، این نگرانی‌ها را تشدید می‌کند. در حالی که گزارش‌های رسانه‌ای نشان می‌دهد که هوش مصنوعی در هر دو فرآیند هدف‌گیری ایالات متحده و اسرائیل دخیل بوده است، نقش دقیق آن در کارزار آن‌ها در ایران همچنان نامشخص است. گزارش شده است که ارتش ایالات متحده از سامانه Maven Smart متعلق به Palantir که با مدل زبانی بزرگ Claude از شرکت Anthropic یکپارچه شده است، استفاده می‌کند. ابزارهای هوش مصنوعی می‌توانند سوگیری‌های نهفته در داده‌های آموزشی را بازتولید و تقویت کنند و همچنین ممکن است انسان‌ها و اشیای غیرنظامی را با اهداف نظامی اشتباه بگیرند. ایراتورهای انسانی نیز ممکن است بیش از حد به ارزیابی‌های الگوریتمی تولیدشده توسط هوش مصنوعی اتکا کنند که این امر خطر سوگیری شناختی در میان تصمیم‌گیرندگان انسانی را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، تحلیل هدف‌گیری مبتنی بر هوش مصنوعی ممکن است از ظرفیت انسانی برای تأیید یا بررسی دقیق پیشی بگیرد. به گفته یکی از سخنگویان ارتش ایالات متحده، استفاده این ارتش از هوش مصنوعی در هدف‌گیری ممکن است قابل ردیابی یا شناسایی پسینی نباشد، که این موضوع نگرانی‌هایی درباره پاسخگویی ایجاد می‌کند.

هشدارهای ناکافی و دسترسی محدود به اطلاعات

ارائه هشدار مؤثر پیش از حملاتی که ممکن است بر غیرنظامیان تأثیر بگذارد، یکی از الزامات اساسی حقوق بشردوستانه است و در اسناد حقوقی و رویه‌های بین‌المللی مورد تأکید قرار گرفته است. هدف از این هشدارها آن است که غیرنظامیان زمان و اطلاعات کافی برای اتخاذ تدابیر حفاظتی و کاهش خطر داشته باشند.

در عین حال، تخلیه مناطق معمولاً به‌عنوان آخرین گزینه در نظر گرفته می‌شود. بر اساس دیدگاه شورای پناهندگان نروژ، تخلیه باید تنها زمانی انجام شود که خود غیرنظامیان مایل به جابه‌جایی باشند، اطلاعات کافی برای تصمیم‌گیری داشته باشند و خطر ماندن بیش از خطر ترک محل باشد. چنین

اقداماتی نیازمند برنامه‌ریزی دقیق، همکاری و تبادل اطلاعات است و افرادی که امکان خروج ندارند یا ترجیح می‌دهند بمانند، همچنان باید تحت حمایت قرار گیرند.

در عمل، نحوه اطلاع‌رسانی هشدارها به غیرنظامیان ایرانی به شدت کارایی آن‌ها را محدود کرده است. مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران گزارش می‌دهد که بسیاری از مردم به دلیل اختلال گسترده در اینترنت و محدودیت دسترسی به بسترهای اطلاع‌رسانی، اصلاً هشدارها را دریافت نمی‌کنند.

همچنین مستندات نشان می‌دهد که تنها بخش کوچکی از حملات با هشدار قبلی همراه بوده‌اند و در مواردی که هشدار صادر شده، اغلب مناطق وسیع و پرجمعیتی را شامل شده و زمان کافی برای تخلیه وجود نداشته است. ایالات متحده پیش‌تر اعلام کرده بود که هشدارها لزوماً نباید دقیق باشند، اما در عمل این کلی‌گویی باعث شده غیرنظامیان نتوانند تصمیم درستی بگیرند.



تصاویر اسکرین‌شات از هشدارهای فرماندهی مرکزی ایالات متحده در اکس

در برخی موارد نیز هشدارها بر اساس اطلاعات نادرست یا قدیمی صادر شده‌اند که کارایی آن‌ها را بیشتر کاهش داده است. علاوه بر این، هشدارهای صادرشده توسط ایالات متحده و اسرائیل در مواردی با یکدیگر تناقض داشته‌اند.

برای نمونه، در پیام ویدئویی ۲۸ فوریه، رئیس‌جمهور ایالات متحده از مردم ایران خواست در خانه بمانند و آن را امن‌ترین گزینه دانست. در همان روز، سخنگوی ارتش اسرائیل از ساکنان مناطق نزدیک به زیرساخت‌های نظامی خواست محل را ترک کنند. در ۸ مارس، فرماندهی مرکزی ایالات متحده در یک بیانیه مطبوعاتی و پستی در اکس هشدار کلی رئیس‌جمهور ترامپ را تکرار کرد: "نیروهای ایالات متحده به شدت از غیرنظامیان در ایران می‌خواهند که در خانه بمانند." فارغ از این دستور کاملاً غیرعملی برای غیرنظامیانی که تحت حمله هستند تا به طور نامحدود در خانه بمانند، هشدارهای ایالات متحده همچنین به طور مستقیم با هشدارهای متعدد ارتش اسرائیل به غیرنظامیان برای تخلیه مناطق مشخص در طول این دوره در تناقض است، از جمله پست‌های اکس در تاریخ‌های ۲، ۳، ۵، ۶، ۱۳ و ۱۴ مارس.

به طور خاص، اتکا به پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی مانند اکس به‌عنوان کانال اصلی مورد استفاده توسط ارتش آمریکا و ارتش اسرائیل برای انتشار هشدارها مسئله‌ساز است. در شرایط عادی، دسترسی به پلتفرم‌هایی مانند اکس به دلیل سانسور داخلی مسدود است. در حالی که حدود ۷۰ تا ۹۰ درصد از کاربران اینترنت در ایران برای دور زدن سانسور به شبکه‌های خصوصی مجازی (وی.پی.ان) متکی هستند، استفاده از آن‌ها در دوره‌های تشدید سرکوب نوسان دارد.

در مرحله قطع گسترده شناخته‌شده اینترنت در ایران که اتصال را به یک درصد از سطح عادی کاهش داده هشدارهای ناکافی و متناقض، خلأهای اطلاعاتی، و اطلاعات نادرست و گمراه‌کننده توانایی غیرنظامیان برای اتخاذ تصمیمات آگاهانه درباره ایمنی خود را تضعیف می‌کند، آن‌ها را از عزیزانشان جدا می‌سازد، تلاش‌های امدادسانی را مختل می‌کند، و به ایجاد و تشدید آسیب، از جمله فشارهای روانی، کمک می‌کند.

در همین حال، نبود سامانه‌های هشدار اولیه در داخل کشور، مانند آژیرهای حمله هوایی یا سازوکارهای عمومی اطلاع‌رسانی، میزان آسیب‌پذیری غیرنظامیان را بیشتر کرده است. در نتیجه،

شهروندان ایرانی با یکی از شدیدترین کارزارهای هوایی دهه‌های اخیر مواجه هستند، بدون آنکه ابزار عملی برای واکنش مؤثر در اختیار داشته باشند.

ارتش دفاعی اسرائیل | IDF Farsi @IDFFarsi · Mar 13

Translated from Persian Show original

!! Urgent Warning to All Individuals Located in the Following Areas:

- Lia Industrial Zone in Qazvin City
- Villa District in Tehran,
- Monirieh District in Tehran,

Based on the Red-Designated Area on the Attached Map

- The Israeli Army, having targeted Iran's regime military infrastructure in the Tehran region in recent days, will conduct operations in this area in the coming hours.
- Dear Citizens, for the sake of your safety and well-being, we kindly urge you to immediately evacuate the designated area indicated on the map.
- Your presence in these areas puts your life at risk.

474 2.5K 6.2K 753K

ارتش دفاعی اسرائیل | IDF Farsi @IDFFarsi · Mar 14

Translated from Persian Show original

!! Urgent Warning to All Individuals Stationed in the Industrial Area West of Tabriz Based on the Red-Designated Area on the Attached Map:

- The Israeli army, as it has done in recent days in the Tehran region by targeting the military infrastructure of the Iranian regime, will conduct operations in this area in the coming hours.
- Dear citizens, for the sake of your safety and well-being, we kindly request that you immediately evacuate the designated area indicated on the map.
- Your presence in this area puts your life at risk.

185 1.2K 3.5K 138K

تصاویر اسکرین‌شات از هشدارهای دفاعی اسرائیل در اکس

استفاده از سلاح‌های انفجاری در مناطق پرجمعیت

بخش عمده‌ای از کارزار ایالات متحده و اسرائیل در ایران با استفاده از مهمات انفجاری هوا به زمین انجام شده است. شواهد اولیه نشان می‌دهد که تکیه اصلی بر بمب‌ها و موشک‌ها بوده است. این شامل برخی از بزرگ‌ترین مهمات متعارف در زرادخانه ایالات متحده نیز می‌شود؛ از جمله بمب‌های سری ام‌کا۸۰ که بمب‌های دو هزار پوندی را در بر می‌گیرد، و همچنین موشک‌هایی که قادرند اهدافی در فاصله صدها کیلومتری را با کلاهک‌های سنگین و نفوذگر هدف قرار دهند.

داده‌های موجود نشان می‌دهد که محل حملات ایالات متحده با مناطقی که بیشترین تراکم جمعیتی را در ایران دارند همپوشانی دارد و همین امر به‌طور ذاتی خطر و احتمال آسیب به غیرنظامیان را افزایش می‌دهد. تا تاریخ ۲۳ مارس، مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران دریافت که دست‌کم ۳۷ درصد از حملات تأییدشده در مناطق شهری تهران رخ داده است.

“۱۳ مارس سخت‌ترین شب بود. فقط در عرض یک دقیقه، در خانه‌ام در جنوب غرب تهران، صدای هشت انفجار را شنیدم. تهران به شکلی بمباران شد که انگار می‌خواستند هیچ‌چیز از آن باقی نگذارند. من خودم از کسانی بودم که از جنگ حمایت می‌کردم، با این امید که در کوتاه‌مدت و با کمترین خسارت، تغییر در حکومت ایجاد شود. اما این چیزی نبود که تصور می‌کردیم. نه تنها نشانه‌ای از تغییر دیده نمی‌شود، بلکه حالا همه ما با ترس از صدای انفجار و پرواز هواپیماها در ارتفاع پایین زندگی می‌کنیم. یکی از دوستانم دیروز در صف ایست بازرسی بود که همان‌جا هدف حمله پهپادی قرار گرفت. او فقط چند ده متر با انفجار و مرگ فاصله داشت.”

— ساکن تهران

سلاح‌های انفجاری در صورت استفاده در مناطق پرجمعیت، از مهم‌ترین عوامل آسیب به غیرنظامیان محسوب می‌شوند. در سال ۲۰۲۴، ۹۵ درصد از افرادی که در اثر این سلاح‌ها در مناطق شهری کشته شدند، غیرنظامی بودند. فراتر از تلفات فوری، انفجار این سلاح‌ها در محیط‌های شهری به‌هم‌پیوسته موجب تخریب گسترده زیرساخت‌ها و سامانه‌هایی می‌شود که زندگی غیرنظامیان به آن‌ها وابسته است و پیامدهایی زنجیره‌ای بر خدمات درمانی، معیشت، حمل‌ونقل، تأمین غذا، آموزش و سایر خدمات حیاتی به‌جا می‌گذارد.

اگرچه استفاده از این سلاح‌ها به‌طور کامل ممنوع نیست، اما محدودیت‌هایی برای آن در نظر گرفته شده تا میان ضرورت نظامی و ملاحظات انسانی توازن برقرار شود. در مناطق پرجمعیت، تمایز میان اهداف نظامی و غیرنظامیان—که بسیاری از آن‌ها امکان یا تمایل به ترک محل ندارند—با چالش‌های

جدی مواجهه است. این خطرات زمانی بیشتر می‌شود که سلاح‌ها دقت پایین یا اثرات گسترده داشته باشند.

پیامدهای این وضعیت برای غیرنظامیان می‌تواند سال‌ها پس از فرود آمدن بمب‌ها ادامه یابد و نه تنها شامل مرگ و جراحات تغییردهنده زندگی باشد، بلکه جابه‌جایی‌های طولانی‌مدت، بقایای مهمات جنگی که پس از پایان عملیات اولیه همچنان موجب تلفات غیرنظامی می‌شوند، و اختلالات طولانی‌مدت در خدمات اساسی را نیز در بر می‌گیرد. زنان و کودکان اغلب سنگین‌ترین بار بلندمدت را متحمل می‌شوند. در به رسمیت شناختن این آسیب‌ها، ۹۰ کشور، از جمله ایالات متحده، "اعلامیه سیاسی ۲۰۲۲ درباره تقویت حفاظت از غیرنظامیان در برابر پیامدهای انسانی ناشی از استفاده از سلاح‌های انفجاری در مناطق پرجمعیت" را تأیید کرده‌اند.

بر اساس تحقیقات مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران، تا تاریخ ۲۳ مارس، دست‌کم ۶۰ بیمارستان یا مرکز درمانی، ۴۴ مدرسه و ۱۲۹ ساختمان مسکونی در اثر حملات هوایی یا موشکی آسیب دیده‌اند؛ چه به صورت مستقیم و چه در نتیجه موج انفجارهای اطراف. برآوردهای رسمی نیز از آسیب به بیش از ۱۶ هزار واحد مسکونی حکایت دارد که نشان می‌دهد ابعاد واقعی خسارت احتمالاً بسیار گسترده‌تر است.

در چندین مورد از حملات بررسی‌شده، مدارس هدف قرار گرفته یا تحت تأثیر قرار گرفته‌اند که به کشته یا زخمی شدن دانش‌آموزان انجامیده است. برای نمونه، در ۵ مارس در تهران، حمله‌ای در نزدیکی محل صف نان موجب زخمی شدن ۵۶ نفر شد. همچنین در ۹ مارس در شرق تهران، حمله‌ای موشکی باعث فرو ریختن دو ساختمان مسکونی بیست‌واحدی شد و دست‌کم ۲۰ غیرنظامی از جمله یک کودک را کشت.

"بچه‌هایم زیر میز پنهان شدند. نمی‌دانستم چه بگویم. نمی‌شود برای یک کودک هفت‌ساله توضیح

داد که چرا آسمان شهرش ناگهان روشن می‌شود و بعد صدای انفجار می‌آید."

— زن ۳۱ ساله، مادر دو کودک، ساکن تهران

تخریب خانه‌ها، آوارگی اجباری و بحران انسانی ناشی از آن، می‌تواند ثبات اجتماعی و اقتصادی آینده جامعه ایران را به طور جدی تضعیف کند.

حمله به زیرساخت‌های غیرنظامی و دارای کاربری دوگانه

این جنگ با حملات متعدد به زیرساخت‌های حیاتی و سایر منابع ضروری برای بقای غیرنظامیان همراه بوده است؛ از جمله مراکز درمانی و زیرساخت‌های انرژی. آسیب به این زیرساخت‌ها پیامدهای گسترده‌ای برای زندگی غیرنظامیان دارد.

در ارزیابی تناسب یک حمله، باید نه تنها پیامدهای مستقیم و فوری، بلکه اثرات غیرمستقیم و بلندمدت آن نیز در نظر گرفته شود. این اثرات غیرمستقیم، به‌ویژه زمانی که زیرساخت‌های حیاتی آسیب می‌بینند، می‌توانند بسیار مخرب باشند.

قواعد حاکم بر مخاصمات مسلحانه حفاظت‌هایی را برای جلوگیری از حمله به منابعی که بقای غیرنظامیان به آن‌ها وابسته است یا ممکن است موجب آسیب گسترده محیط‌زیستی شود، پیش‌بینی کرده‌اند. این حفاظت‌ها تنها به منابع آشکاری مانند آب و غذا محدود نمی‌شود، بلکه زیرساخت‌هایی مانند شبکه برق، تأسیسات نفتی و مسیرهای حمل‌ونقل را نیز در بر می‌گیرد، در صورتی که تخریب آن‌ها دسترسی به نیازهای اساسی را مختل کند.

به‌عنوان یک سیاست، دستورالعمل وزارت دفاع ایالات متحده درباره کاهش آسیب به غیرنظامیان (کاهش آسیب به غیرنظامیان و واکنش به آن)، آسیب به غیرنظامیان را شامل "تلفات غیرنظامیان و آسیب به یا تخریب اشیای غیرنظامی" تعریف می‌کند و تصریح می‌کند که "سایر آثار نامطلوب بر جمعیت غیرنظامی و همچنین بر کارکنان، سازمان‌ها، منابع، زیرساخت‌ها، خدمات اساسی و سامانه‌هایی که زندگی غیرنظامیان به آن‌ها وابسته است و در نتیجه عملیات نظامی ایجاد می‌شوند نیز تا حد امکان در تلاش‌های این دستورالعمل مورد توجه قرار می‌گیرند." همچنین این دستورالعمل اذعان می‌کند که "موفقیت‌ها در نهایت ممکن است به شکست راهبردی منجر شوند اگر برای حفاظت از محیط غیرنظامی تا حد امکان با توجه به شرایط دقت لازم به عمل نیاید - از جمله ... حفاظت از کارکنان، سازمان‌ها، منابع، زیرساخت‌ها، خدمات اساسی و سامانه‌هایی که زندگی غیرنظامیان به آن‌ها وابسته است."

در مقابل، سیاست نظامی اسرائیل در برخی موارد هدف قرار دادن زیرساخت‌های غیرنظامی را تحت دکترین خاصی مجاز می‌داند که برخی کارشناسان آن را نوعی مجازات جمعی توصیف کرده‌اند.

پیچیدگی حفاظت از این زیرساخت‌ها زمانی بیشتر می‌شود که بسیاری از آن‌ها دارای "کاربری دوگانه" باشند؛ یعنی هم کاربرد غیرنظامی و هم نظامی داشته باشند. تا تاریخ ۲۳ مارس، مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران دست‌کم ۵۴۳ حمله به چنین اهدافی را ثبت کرده‌اند؛ از جمله زیرساخت‌های

انرژی، مسیرهای حمل و نقل، فرودگاه‌ها، بنادر، مراکز بازداشت و سایر مکان‌هایی که در نزدیکی مناطق پرجمعیت قرار دارند. ایالات متحده به‌طور تاریخی تفسیر بسیار گسترده‌ای از آنچه "دو منظوره" محسوب می‌شود اتخاذ کرده است، که این امر غیرنظامیان را در معرض خطر قرار می‌دهد.

با این حال، داشتن کاربری دوگانه به معنای حذف محدودیت‌ها در حمله به این اهداف نیست. حتی اگر چنین اهدافی صرفاً در خدمت نیروهای نظامی باشند، حمله به آن‌ها مستلزم رعایت احتیاط‌های بیشتر است، به‌ویژه اگر موجب کمبود آب، غذا یا آوارگی غیرنظامیان شود. همچنین حملاتی که خطر آسیب گسترده و بلندمدت به محیط زیست دارند نیازمند دقت مضاعف هستند.

"از نیمه‌شب، صدای انفجارها قطع نمی‌شد. صبح که بیدار شدیم، آسمان کاملاً تیره بود و بوی

سوختگی در هوا پخش شده بود."

— ساکن شمال غرب تهران

حملات به پالایشگاه‌های نفتی، انبارهای سوخت و تأسیسات توزیع ایران در طول کارزار هوایی، نشان‌دهنده خطرات و پیچیدگی‌های این موضوع است. در حالی که ممکن است ضرورت نظامی برای هدف قرار دادن چنین زیرساخت‌هایی وجود داشته باشد، این تأسیسات به‌شدت در زندگی روزمره غیرنظامیان تنیده شده‌اند. علاوه بر این، سوختن مخازن ذخیره نفت موجب آلودگی شدید هوا در بخش‌هایی از تهران شده است،

از جمله گزارش‌هایی از بارش "باران سیاه" حاوی بقایای نفتی. این امر خطرات جدی برای سلامت جمعیتی که پیش‌تر نیز از آلودگی مزمن هوا رنج می‌بردند ایجاد می‌کند، به‌ویژه برای افرادی که دارای بیماری‌های زمینه‌ای هستند. انتشار محصولات جانبی سمی ناشی از احتراق سوخت‌های فسیلی همچنین تهدیدی برای آلوده‌سازی منابع آب و غذا و ایجاد آلودگی بلندمدت هوا محسوب می‌شود.

کاهش کیفیت آب پس از حملات به زیرساخت‌های انرژی در درگیری‌های پیشین مستند شده است. آسیب به زیرساخت‌های نفتی در جریان جنگ خلیج فارس در سال ۱۹۹۱ منجر به آلودگی هیدروکربنی در آب‌های زیرزمینی و تهدید منابع آب منطقه‌ای شد. به گفته دیده‌بان حقوق بشر، حملات پهپادی نیروهای مسلح ترکیه به مناطق تحت کنترل کردها در شمال شرق سوریه بین ۵ تا ۱۰ اکتبر ۲۰۲۳، زیرساخت‌های حیاتی را تخریب کرده و دسترسی میلیون‌ها نفر به آب و برق را مختل کرد. حملات روسیه به زیرساخت‌های انرژی اوکراین نیز به‌طور مکرر سامانه‌های تأمین آب را مختل کرده و در برخی موارد مستقیماً منابع آب را آلوده کرده است، که خطرات جدی برای بهداشت عمومی به همراه دارد.

حملات به زیرساخت‌های انرژی همچنین اثرات زنجیره‌ای بر خدمات اساسی دارد. برای نمونه،

حمله به میدان گازی پارس جنوبی در ۱۸ مارس اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا حدود ۸۰ درصد گاز مورد نیاز کشور برای تولید برق از این میدان تأمین می‌شود.

اختلال در برق، توانایی مردم برای گرم کردن خانه‌ها، پخت غذا و عملکرد بیمارستان‌ها و شبکه‌های توزیع مواد غذایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

در ۷ مارس نیز تأسیسات آب‌شیرین‌کن قشم هدف قرار گرفت که تأمین آب ۳۰ روستا را مختل کرد. قطع دسترسی به آب سالم و خدمات بهداشتی خطر شیوع بیماری‌های عفونی و آوارگی اجباری را افزایش می‌دهد. در حال حاضر حدود ۳.۲ میلیون نفر در ایران به‌طور موقت آواره شده‌اند.

پیامدهای انسانی این حملات بسیار فراتر از زمان حال خواهد بود. اختلال در خدمات حیاتی، به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر، اثرات عمیق و ماندگاری دارد. برای بسیاری از غیرنظامیان ایرانی، این حملات به معنای فرسایش تدریجی زیرساخت‌هایی است که زندگی روزمره را ممکن می‌سازد؛ فرسایشی که پیامدهای آن هم در کوتاه‌مدت و هم در نسل‌های آینده بر سلامت، امنیت و ثبات جامعه تأثیر خواهد گذاشت.

همپوشانی آسیب‌ها میان تشدید سرکوب داخلی و مخاصمه مسلحانه

ارزیابی زیر از وضعیت سرکوب داخلی، بازتاب‌دهنده مستندسازی مستمر مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران از وخامت شرایط حقوق بشر در کشور است.

هیئت مستقل حقیقت‌یاب بین‌المللی سازمان ملل متحد درباره ایران اخیراً هشدار داده است که غیرنظامیان ایرانی میان آسیب‌های ناشی از عملیات نظامی خارجی و نقض‌های مستمر حقوق بشر در داخل کشور گرفتار شده‌اند. شواهد نشان می‌دهد که همزمان با تشدید درگیری‌ها با ایالات متحده و اسرائیل، سطح سرکوب داخلی نیز افزایش یافته است. این وضعیت در ادامه سرکوب خشونت‌بار اعتراضات ضدحکومتی در ژانویه ۲۰۲۶ رخ داده که مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران آن را به‌احتمال زیاد مصادق جنایت علیه بشریت دانسته است.

حقوق بین‌الملل حقوق بشر همچنان در شرایط جنگی نیز معتبر است و ایران همچنان به تعهدات خود در چارچوب معاهدات اصلی حقوق بشری، از جمله میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، و همچنین حقوق عرفی بین‌الملل باید پایبند بماند. در عین حال، بر اساس حقوق بشردوستانه، ایران موظف است تمامی تدابیر ممکن را برای حفاظت از غیرنظامیان و اموال غیرنظامی تحت کنترل خود

اتخاذ کند. این دو چارچوب به‌طور هم‌زمان عمل کرده و بر ممنوعیت آسیب خودسرانه و ضرورت حفاظت از غیرنظامیان در هر شرایطی تأکید دارند.

تشدید سرکوب در بستر محاصره

همسو با الگوهای مشاهده‌شده در دوره‌های پیشین ناآرامی، مقامات ایرانی از شرایط کنونی برای تقویت روایت‌های امنیتی و توجیه بازداشت‌ها، محدودیت‌های آزادی بیان و اعمال خشونت علیه غیرنظامیان استفاده می‌کنند.

در فاصله ۲۸ فوریه تا ۱۹ مارس، مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران دست‌کم ۱۸۳۰ مورد بازداشت را مستند کرده‌اند که با اتهاماتی چون جاسوسی، اقدام علیه امنیت ملی یا ارتباط و انتشار مطالب مربوط به جنگ در رسانه‌های خارجی همراه بوده است.

مقام‌های ارشد، هرگونه فعالیت اعتراضی را به‌عنوان همکاری با دشمنان خارجی معرفی کرده‌اند. پیامک‌های گسترده‌ای برای هشدار به مردم در خصوص عدم حضور در خیابان‌ها ارسال شده است. رئیس پلیس کشور در یک برنامه تلویزیونی اعلام کرد افرادی که "به درخواست دشمن" به خیابان بیایند، دشمن تلقی خواهند شد و نیروهای امنیتی آماده استفاده از نیروی مرگبار هستند. همچنین نهاد اطلاعاتی سپاه پاسداران هشدار داده است که افرادی که "آشوبگر" خوانده شوند، با همان شیوه‌ای که در سرکوب‌های اخیر اعمال شده، مواجه خواهند شد.

قابل توجه آنکه در جریان جنگ ۱۲ روزه سال ۲۰۲۵، مجلس و شورای نگهبان قانون جدید و سخت‌گیرانه‌ای درباره جاسوسی تصویب کردند که همکاری با ایالات متحده و اسرائیل را به‌عنوان جرایم سنگین علیه امنیت ملی تعریف می‌کند و مجازات آن را تا سقف اعدام تعیین کرده است.

اظهارات مقامات قضایی نیز نشان می‌دهد که حتی ایرانیان خارج از کشور نیز ممکن است به اتهام همکاری با دولت‌های خارجی تحت پیگرد قرار گیرند و دارایی‌های آنان مصادره شود. در داخل کشور نیز پیشنهاد شده است که هزینه‌های جنگ از طریق مصادره اموال افرادی که ناقض قوانین امنیتی شناخته می‌شوند جبران شود.

وخامت وضعیت بازداشت‌شدگان

شرایط در مراکز بازداشت‌شدگان در ایران پس از تشدید درگیری‌ها وخیم‌تر شده است. گزارش‌ها حاکی از ازدحام شدید است، به‌گونه‌ای که بسیاری از زندانیان ناچارند در سلول‌ها، راهروها و حتی نمازخانه‌ها

روی زمین بخوابند. همچنین دسترسی آنان به غذا، آب سالم، خدمات درمانی و امکان جابه‌جایی در داخل زندان محدودتر شده است.

در زندان خرم‌آباد، یکی از منابع گزارش داده که وعده‌های غذایی روزانه به دو وعده محدود کاهش یافته و کیفیت و کمیت غذا به‌طور چشمگیری افت کرده است. در زندان تهران بزرگ، انتقال شمار زیادی از بازداشت‌شدگان—از جمله افرادی که در اعتراضات سراسری ژانویه بازداشت شده بودند—باعث کمبود شدید فضا و فشار بیشتر بر شرایط شکننده موجود شده است.

بازداشت‌شدگان علاوه بر این با خطر شکنجه، بدرفتاری و ناپدیدسازی قهری مواجه هستند و احتمال صدور سریع احکام اعدام نیز افزایش یافته است؛ امری که ناقض حق دادرسی عادلانه و حق حیات است. از ۲۸ فوریه تاکنون، چهار مورد اعدام ثبت شده است، از جمله مهدی قاسمی، صالح محمدی و سعید داوودی که در جریان اعتراضات قم بازداشت شده بودند، و همچنین کوروش کیوانی، شهروند دوتابعیتی که سال گذشته با اتهام جاسوسی بازداشت شده بود.

در میان بازداشت‌شدگان، دانشجویان، مدافعان حقوق بشر و شهروندانی حضور دارند که در اعتراضات اخیر به‌طور خودسرانه بازداشت شده‌اند؛ اعتراضاتی که به گفته هیئت حقیقت‌یاب سازمان ملل ممکن است مصادق جنایت علیه بشریت باشد. برای هزاران خانواده، این جنگ ترس و نگرانی درباره عزیزانی را که در بازداشت هستند و در شرایط ناامن نگهداری می‌شوند، تشدید کرده است.

“من به مدت ده روز در بازداشتگاه کلانتری ۱۴۸ همراه چهار فعال دیگر نگهداری می‌شدم. حالا به نظر می‌رسد چیزی از آنجا جز ویرانه باقی نمانده است. حتی نمی‌توانم تشخیص دهم محل بازداشت کجا بوده. مدام فکر می‌کنم چه بر سر افرادی آمد که هنگام حمله آنجا بودند.”

—یک فعال، در گفت‌وگو با مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران

نگرانی درباره وضعیت بازداشت‌شدگان به‌ویژه پس از حمله هدفمند اسرائیل به زندان اوین در ژوئن ۲۰۲۵ افزایش یافته است؛ حمله‌ای که در زمان ملاقات انجام شد و حدود ۸۰ زندانی، اعضای خانواده آن‌ها و کارکنان زندان را کشت. تا ۲۳ مارس، سه مرکز زندان یا بازداشت نیز در حملات اخیر آسیب دیده‌اند.

علاوه بر مراکز رسمی، گزارش‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد افراد در مکان‌های نامعلومی مانند ساختمان‌های مسکونی، فرودگاه‌ها و هتل‌ها نگهداری می‌شوند. در شرایط کنونی، یافتن محل نگهداری این افراد برای خانواده‌ها، وکلا و نهادهای نظارتی دشوارتر شده و خطر آسیب دیدن آنان در حملات نیز افزایش یافته است.

محدودیت دسترسی به اطلاعات

در ۱۹ مارس، قطع سراسری اینترنت که از اواخر فوریه آغاز شده بود، به طولانی‌ترین اختلال ارتباطی ثبت شده در تاریخ ایران تبدیل شد. همچنین این وضعیت طولانی‌ترین قطع اینترنت در یک جامعه به شدت متصل در سطح جهان محسوب می‌شود. مقامات این اقدام را با استناد به ملاحظات امنیتی توجیه کرده و اخیراً نیز اذعان کرده‌اند که از آن برای تقویت صدای حاکمیت و در نتیجه خاموش کردن مخالفت‌ها استفاده می‌کنند. این امر از الگویی آشنا در زمان‌های بحران پیروی می‌کند. در ژانویه، ایران یک قطع طولانی‌مدت ارتباطات اعمال کرد، در حالی که دست‌کم ۷۰۰۰ معترض را کشت و حداقل ۵۳۰۰۰ نفر دیگر را بازداشت کرد. بر اساس تجربه در ایران و در سطح جهانی، قطع ارتباطات با افزایش سرکوب و خشونت علیه غیرنظامیان همزمان است.

در جریان درگیری‌های کنونی، قطع اینترنت موجب انزوای مردم و افزایش آسیب‌پذیری آنان شده است. غیرنظامیان نمی‌توانند به اطلاعات حیاتی درباره خطرات امنیتی، هشدارهای حمله، مسیرهای تخلیه یا محل دریافت کمک‌های بشردوستانه دسترسی داشته باشند. همچنین نیروهای امدادی و کادر درمان در هماهنگی اقدامات خود با مشکل مواجه هستند.

فراتر از پیامدهای فوری، این وضعیت آثار اقتصادی شدیدی نیز دارد. برآوردهای نت‌بلاکس نشان می‌دهد که هر روز قطع اینترنت بیش از ۳۷ میلیون دلار به اقتصاد ایران زیان وارد می‌کند؛ زبانی که ناشی از اختلال در تجارت، خدمات و بهره‌وری است و در بلندمدت بر سرمایه‌گذاری و معیشت مردم تأثیر خواهد گذاشت.

برخی شهروندان تلاش کرده‌اند از طریق اینترنت ماهواره‌ای به این محدودیت‌ها غلبه کنند، اما این اقدام با خطر جدی همراه است. مقامات ایرانی استفاده از این ابزارها را جرم‌انگاری کرده و هشدار داده‌اند که در شرایط جنگی، چنین اقداماتی می‌تواند با مجازات‌های بسیار سنگین، حتی اعدام، مواجه شود.

قطع اینترنت طیف گسترده‌ای از حمایت‌های پیش‌بینی‌شده در حقوق بین‌الملل حقوق بشر را نقض می‌کند. علاوه بر حق آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات، دسترسی به اینترنت امکان تحقق حقوقی مانند آزادی تشکل، تجمع و سلامت را نیز فراهم می‌کند. محدودیت‌های مرتبط با امنیت بر ارتباطات باید بر اساس قانون اعمال شوند و به‌طور سخت‌گیرانه ضروری و متناسب با نگرانی امنیتی مشخص مورد نظر باشند. به گفته کارشناسان حقوق بشر سازمان ملل، یک قطع سراسری با توجه به تأثیر

گسترده و غیرتبعیض‌آمیز آن، در آزمون تناسب مردود است و هرگز نمی‌تواند تحت حقوق بشر توجیه شود.

در نهایت، این اختلال ارتباطی خطر پنهان ماندن آسیب‌ها و سرکوب‌ها را افزایش می‌دهد. محدود شدن امکان گزارش‌دهی مستقل و نظارت، شرایطی ایجاد می‌کند که در آن نقض‌های جدی حقوق بشر می‌تواند با نظارت کمتر و پاسخگویی محدودتر رخ دهد.

محدودیت آزادی جابه‌جایی

گزارش‌ها از گسترش ایست‌های بازرسی، افزایش اقدامات نظارتی و تهدیدهای مرتبط با جابه‌جایی، نشان می‌دهد که توانایی غیرنظامیان برای دسترسی به مناطق امن‌تر در جریان درگیری‌ها بیش از پیش محدود شده است. در سراسر تهران، ایست‌های بازرسی جدیدی ایجاد شده که ساکنان را در معرض بازرسی خودرو و تلفن همراه، بازجویی و خطر بازداشت قرار می‌دهد. این کنترل‌ها موجب ایجاد ترافیک سنگین در سطح شهر و مسیرهای خروجی شده و عملاً می‌تواند غیرنظامیان را هنگام تلاش برای فرار از مناطق درگیری گرفتار کند.

تراکم در ایست‌های بازرسی خود به یک خطر امنیتی تبدیل شده است. بر اساس تحقیقات مجموعه فعالان حقوق بشر در ایران، دست‌کم ۴۳ ایست بازرسی هدف حملات هوایی ایالات متحده و اسرائیل قرار گرفته‌اند که به کشته شدن حداقل ۱۳ غیرنظامی انجامیده است. شواهد ویدئویی نشان می‌دهد که برخی از این حملات در ساعات روز و در حالی رخ داده که شمار زیادی از خودروها و عابران در محل حضور داشته‌اند. در واکنش، گزارش شده که برخی ایست‌های بازرسی به زیر پل‌های عابر پیاده یا داخل تونل‌های جاده‌ای منتقل شده‌اند تا از حملات پهبادی در امان بمانند.

یکی از پرستاران در تهران وضعیت دشواری را که بسیاری از خانواده‌ها با آن مواجه هستند چنین توصیف می‌کند:

“در این شرایط، می‌خواهم به کارم ادامه بدهم. فقط می‌خواستم دو فرزندم را به جایی امن ببرم تا خیال راحت داشته باشم. دو بار تلاش کردم تهران را ترک کنم، اما مجبور شدم برگردم. بار اول به دلیل بمبارانی که راه‌های شرق تهران را بست. بار دوم هم‌زمان با انفجار در تأسیسات نفتی بود که باعث بارش مواد سمی در هوا شد و باز هم مجبور به بازگشت شدم. سرانجام در تلاش سوم، پس از ده روز، توانستم فرزندانم را از تهران خارج کنم. حالا به بیمارستان برگشته‌ام و همراه سایر کارکنان همان‌جا می‌خوابم، چون دیگر بازگشت به خانه امن نیست.”

در کنار محدودیت‌های فیزیکی، ساکنان گزارش داده‌اند که پیامک‌هایی دریافت کرده‌اند که آنان را از تجمع یا جابه‌جایی در فضاهای عمومی برحذر می‌دارد؛ امری که فضای ترس را تشدید کرده و آزادی جابه‌جایی را بیش از پیش محدود می‌کند.

اگرچه برخی تدابیر امنیتی در شرایط اضطراری ممکن است قابل قبول باشد، اما بر اساس استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر، هرگونه محدودیت در رفت‌وآمد باید کاملاً ضروری، متناسب و بدون تبعیض باشد. در مواردی که این اقدامات مانع خروج غیرنظامیان از مناطق پرخطر یا دسترسی آنان به ایمنی می‌شود، می‌تواند به آسیب‌های قابل پیشگیری دامن بزند.

جمع‌بندی و توصیه‌ها

برای غیرنظامیان در ایران، وضعیت کنونی با مواجهه هم‌زمان با چندین منبع آسیب همراه است. حملات هوایی در مناطق پرجمعیت موجب مرگ ناگهانی، آوارگی و تخریب زیرساخت‌های حیاتی شده، در حالی که تشدید سرکوب داخلی نیز توانایی مردم برای جابه‌جایی، ارتباط و دسترسی به خدمات درمانی یا امنیت را محدود کرده است. این وضعیت با روایت‌هایی که از سوی ایالات متحده و اسرائیل ارائه می‌شود- و آسیب‌ها را منفرد یا توجیه‌پذیر جلوه می‌دهد- تشدید شده و اثرات جمعی بر غیرنظامیان را پنهان می‌کند.

پیامدهای این شرایط فراتر از تلفات فوری است. اختلال در آموزش، خدمات اساسی و فعالیت‌های اقتصادی، همراه با آسیب‌های شدید زیست‌محیطی که آثار بلندمدت بر سلامت عمومی دارد، احتمالاً به پیامدهای پایدار اجتماعی و بهداشتی منجر خواهد شد.

ما از تمامی طرف‌ها می‌خواهیم از غیرنظامیان حفاظت کرده و به‌طور کامل به حقوق بشردوستانه و حقوق بین‌الملل حقوق بشر پایبند باشند. به‌ویژه:

ایالات متحده و اسرائیل باید:

- حفاظت از غیرنظامیان و پایبندی به حقوق بین‌الملل بشردوستانه را در اولویت قرار دهید، از جمله با اتخاذ تمام اقدامات احتیاطی ممکن برای به حداقل رساندن آسیب به غیرنظامیان و توقف حملات به زیرساخت‌های حیاتی؛

- اطمینان حاصل کنید که هشدارها و سایر ارتباطات با جمعیت غیرنظامی مؤثر، منسجم و با در نظر گرفتن محدودیت‌های مخابراتی و شیوه‌های مختلف دسترسی مردان، زنان، افراد در سنین مختلف و اشخاص دارای معلولیت به اطلاعات باشد؛

- از اشیای غیرنظامی محافظت کنید و در برنامه‌ریزی، هدف‌گیری و ارزیابی تناسب، اثرات زنجیره‌ای عملیات را مدنظر قرار دهید؛
- استفاده از سلاح‌های انفجاری در مناطق پرجمعیت را متوقف کنید؛
- در سیاست‌ها و برنامه‌های دقیق برای کاهش آسیب به غیرنظامیان و پاسخ به آن سرمایه‌گذاری کنید، از جمله اجرای کامل دستورالعمل وزارت دفاع ایالات متحده در مورد کاهش آسیب به غیرنظامیان و پاسخ به آن؛
- اطمینان حاصل کنید که تصمیم استفاده از زور توسط انسان‌ها اتخاذ می‌شود و آن‌ها به‌طور معناداری در فرآیند هدف‌گیری مشارکت دارند، از جمله اختصاص زمان و دقت کافی برای ارزیابی اهدافی که توسط سامانه‌های هوش مصنوعی پیشنهاد می‌شوند؛
- شفافیت و پاسخگویی در قبال آسیب به غیرنظامیان را تضمین کنید، از جمله انجام تحقیقات کامل درباره گزارش‌های آسیب به غیرنظامیان و موارد احتمالی نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه؛
- فوراً خصومت‌ها را متوقف کرده و برای حفاظت از غیرنظامیان و زیرساخت‌های غیرنظامی به دنبال راه‌حل دیپلماتیک باشید.

ایران باید^۲:

- حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل حقوق بشر را هم در داخل ایران و هم در عملکرد خود در سراسر منطقه رعایت کند؛
- به قطع اینترنت و بازداشت‌های خودسرانه پایان دهد؛
- از بازداشت‌شدگان محافظت کرده و تمامی زندانیان سیاسی را آزاد کند؛
- آزادی جابه‌جایی غیرنظامیان را تسهیل کند؛
- با توقف فوری خصومت‌ها موافقت کرده و به مذاکرات دیپلماتیک بازگردد.

بازیگران بین‌المللی، از جمله شورای امنیت سازمان ملل متحد و متحدان ایالات متحده، اسرائیل و ایران، باید:

^۲ توصیه‌های مربوط به ایران به دامنه این گزارش محدود می‌شود.

- از کاهش فوری تنش‌ها، توقف خصومت‌ها و بازگشت به دیپلماسی حمایت کنید؛
- طرف‌های درگیر در منازعه را تحت فشار قرار دهید تا از غیرنظامیان محافظت کنند، به حقوق بین‌الملل بشردوستانه پایبند باشند و تحقیقات جامع و پاسخگویی در قبال آسیب به غیرنظامیان و نقض‌های احتمالی این حقوق را تضمین کنند؛
- طرف‌های درگیر در منازعه را در خصوص حفاظت از غیرنظامیان، پایبندی به حقوق بین‌الملل بشردوستانه و انجام تحقیقات جامع و پاسخگویی در قبال آسیب به غیرنظامیان و نقض‌های احتمالی این حقوق تحت فشار قرار دهید؛
- و منابع مالی بین‌المللی در حوزه کمک‌های بشردوستانه و حقوق بشر را برای حمایت از نیازهای فوری غیرنظامیان و مستندسازی آسیب به غیرنظامیان بسیج کنید.



تماس برای رسانه‌ها

□ مجموعه فعالان حقوق بشر: اسکایپر تامپسون، معاون مدیر، skylar@hramail.com

□ تیم ارتباطات جهانی CIVIC : comms@civiliansinconflict.org

□ پرسش‌های رسانه‌ای Airwars : info@airwars.org